

Marko Medved

POVIJEST CRKVE U DJELU DR. MAKSA PELOZE (1915. – 1989.)

Doc. dr. sc. Marko Medved
Teologija u Rijeci, Područni studij
Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Omladinska 14, HR-51000 Eijeka
markomedved@ymail.com

UDK 27-9: 930.1Peloza, M.
Prethodno priopćenje
Primljeno: 17. 10. 2011.
Prihvaćeno: 15. 10. 2013.

Svećenik dr. sc. Makso Pelozza bio je vrstan crkveni povjesničar, arhivist i paleograf. Rođen je u Velim Munama, a preminuo u Rijeci. Njegov opus ubraja ga među značajne hrvatske historiografe, a na području riječke crkvene pokrajine spada u najvažnija imena crkvenih povjesničara 20. stoljeća. U članku se donosi pregled njegova znanstvenog opusa uz osobito isticanje prisutnosti tema iz crkvene povijesti. Lik i djelo toga crkvenog povjesničara nije dovoljno poznato i priznato. Autor se u članku koristi Pelozzinom ostavštinom pohranjenom na Teologiji u Rijeci i prosudbama koje je o njemu izrekao crkveni povjesničar Franjo Emanuel Hoško. Donosi opis ili strukturu nekoliko Pelozzinih radova.

Ključne riječi: Makso Pelozza; Mune; crkvena povijest; historiografija; personalizam; dominikanci.

Uvod

U šezdesetpetogodišnjoj povijesti djelovanja Jadranskoga instituta, svoje mjesto ima i crkvena povijest. U vremenima nenaklonjenima Crkvi svećenik Makso Pelozza proveo je dvanaest godina kao zaposlenik Sjeverojadranskog instituta, kasnije Centra za znanstveni rad, potom Zavoda za povijesne i društvene znanosti JAZU (danas HAZU). To je bilo moguće s obzirom na činjenicu da je prepoznata stručnost toga vrsnog historičara i arhivista, jer je Zavod vrednovao važnost crkvene povijesti unutar povijesti našega naroda, ali i zbog činjenice da je Pelozza bio otvoreniji za suradnju s tadašnjim društvenim strukturama od drugih svećenika.

Najobuhvatniji opis njegova lika i djela do sada je učinio crkveni povjesničar prof. dr. o. Franjo Emanuel Hoško.¹ Točna je njegova tvrdnja da Pelozu zaslužuje više pažnje nego što su mu je iskazali do tada napisani nekrolozi. Integrirajući o njemu napisano,² Hoško kompetentno analizira njegov opus smještajući ga u kontekst unutarcrkvenih i društvenih gibanja dvadesetoga stoljeća. Pritom ne ostaje na razini suprotstavljenih ideologizama, tako čestih i u isti mah površnih, već objektivno valorizira Pelozino djelo, kako unutar historiografije, tako i u odnosu prema katoličkim misaonim strujanjima, pristupajući s poštovanjem njegovim životnim izborima.

Život

Makso Pelozu rođen je 14. rujna 1915. u Velim Munama. Započeo je osnovnu školu u majčinome rodnom mjestu Sagrado kraj Gorice, a ostale je razrede osnovne i tri razreda srednje škole pohađao u Kastvu. Više gimnazijske razrede završio je u Državnoj realnoj gimnaziji na Sušaku, gdje je položio ispit zrelosti. Od 1934. do 1938. nalazi se u Senju kao sjemeništarač i bogoslov Senjsko-modruške biskupije. Već kao mladić očitovao je zanimanje za tadašnja kretanja u društvu, a 1937./38. predsjednik je senjskoga Zbora duhovne mladeži. Pelozine stavove nisu dijelili neki njegovi kolege studenti, pa ga sjemenišne starješine potkraj 1937. razrješuju te dužnosti, što će utjecati na njegovu odluku o napuštanju Senja. S obzirom na to da njegova molba biskupu Viktoru Buriću da mu dopusti završetak Filozofskog fakulteta u Zagrebu nije bila uslišana, Pelozu ostavlja sjemenište s obećanjem da će se vratiti čim završi novi studij.³ Od 1938. je u Zagrebu, gdje pohađa studij povijesti na FF-u i ondje diplomira 1942. Ujesen te iste godine nastavlja prekinute bogoslovne studije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje postiže diplomu teologije 1943. Izražava nakanu da se uključi u misijski rad u pravoslavnome svijetu, no taj njegov plan povezan uz organizaciju *Pro Oriente christiano* nije se ostvario.⁴ S obzirom na to da svoj svećenički rad nije mogao ostvariti u rodnome

¹ Emanuel HOŠKO, *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Povijesno društvo Rijeka, Rijeka, 2009., str. 427-434.

² Slavko KOVAČIĆ, Nekrologij dr. Makso Pelozu, *Vjesnik nadbiskupije Splitsko-makarske*, XX (1989.), br. 3-4, str. 24-25; Luj MARGETIĆ, *Makso Pelozu i Mune*, Katedra Čakavskog sabora Opatija, Mune, 1996., str. 107-108; Darinko MUNIĆ, In memoriam dr. Makso Pelozu, *Jadranski zbornik*, 14 (1990./91.), str. 285-288.

³ Mile BOGOVIĆ, Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama senjskoj i modruškoj ili krbavskoj, u: *Visoko školstvo na području Riječko-senjske nadbiskupije i metropolije*, isti (ur.), Zagreb – Rijeka, 1999., str. 66.

⁴ Po naslovima Pelozinih radova tijekom rata i neposredno nakon njegova svršetka, očito je

kraju (Župa Mune u okviru je novouspostavljene talijanske Riječke biskupije), Pelozu traži pomoć od splitsko-makarskoga biskupa Kvirina Klementa Bonefačića, koji je tijekom talijanske okupacije dijela Krčke biskupije i sam proživio teške trenutke i morao utočište pronaći u Dalmaciji. Mladi profesor povijesti i diplomirani teolog Makso Pelozu primljen je u Splitsko-makarsku biskupiju, a na Petrovo, 29. lipnja 1944., zaređen je za svećenika te biskupije.

Bonefačić ga je formalno imenovao za kapelana splitske Župe sv. Petra na Lučcu, no *de facto* mu je dopustio da ostane u Zagrebu. U glavnome hrvatskome gradu ostaje do proljeća 1945., a po svršetku rata odlazi u Istru, gdje od 1945. do 1951. službuje kao profesor povijesti i zemljopisa te postaje doravnatelj Hrvatske klasične gimnazije u Pazinu. Ondje je kao predstojnik vodio *Staroslavenski seminar*, a uz to je od 1948. do 1953. upravljao rodom Župom Mune. Ondje je zauzeto pastoralno djelovao i temeljito analizirao tamošnju situaciju.⁵

Kršćanski personalist – alternativni tip hrvatskog katolika⁶

Još tijekom studentskih dana Pelozu je pokazivao interes za socijalne teme.⁷ Pripadao je ljevičarima unutar Hrvatskoga katoličkog pokreta. Bio je personalist u redovima *Domagoja*, društva katoličkih studenata i intelektualaca. Baš zbog interesa prema socijalnim pitanjima i prije spomenutog misijskog plana među pravoslavicima koji su uglavnom bili pod komunizmom, razumljiva je njegova odbojnost spram nacionalsocijalizma i ustaštva, kojemu se približilo desno krilo domagojevaca. Tražio je putove zbližavanja s komunistima i marksistima na

kako se trudio upoznati položaj pravoslavaca u komunističkom SSSR-u. Usp. E. Hoško, *Zapadnohrvatske povijesne*, str. 429.

⁵ Vjerski je život njegovih mještana bio uvjetovan složenim prilikama nakon razdoblja talijanske uprave i anticrkvenom politikom komunističke Jugoslavije. Ozbiljan Pelozin pristup pastoralnim problemima Muna i zauzetost u traženju da komunističke vlasti poštuju prava Crkve i vjernika dokazuju i njegovi sljedeći uradci: *Anketa o duhovnom životu moje župe* (1946.), *Pravilnik o duhovnom i moralnom odgoju omladine na temelju slobode savjesti i slobode vjeroispovijesti* (1947.), *Što ćemo poduzeti ovog ljeta da osiguramo kršćanski odgoj omladine u školskoj godini 1947-1948* (1947.), *Apostolat sv. Ćirila i Metoda* (1947.) i dr.

⁶ E. Hoško, *Zapadnohrvatske povijesne*, str. 429-430. Dok na drugom mjestu piše o Branku Fučiću i ljevici unutar Hrvatskog katoličkog pokreta, Hoško nudi brojna razmišljanja i o Pelozu (isto, str. 435-448).

⁷ *Liturgijski pokret i njegova socijalna uloga* (1934./35.), *Katolička nauka o vlasništvu* (1935.), *Fašizam* (1935.), *Borba katoličkoga intelektualca za novi socijalni poredak* (1934. – 1936.), *Principi sociologije. Temeljna načela kršćanskog socijalizma* (1936.), *Zašto se bore hrvatski kršćanski socijalisti?* (1936./37.), *Kritika marksističke filozofije* (1936./37.), *O prilikama Sušaka, Rijeke i njihove okolice. Referat u socijalnoj sekciji Domagoja, Luč 34* (1939.), br. 6, 12; *Kršćani i plansko gospodarstvo* (1946.), *Kršćanstvo i rad* (1947.), *Crkva i kapitalistički svijet* (1948.).

osnovama kršćanskog socijalizma i personalizma.⁸ Makso Pelozza pripada starijoj generaciji hrvatskih personalista.

Osnivač francuskoga personalističkog pokreta u tridesetim godinama 20. stoljeća bio je Emmanuel Mounier. On je 1932. pokrenuo časopis *Esprit*, a sljedećih je godina definirao filozofski, ideološki i politički osobit personalistički pokret. Središnja ideja Mounierove personalističke filozofije bila je aktivni angažman za novu civilizaciju, kojoj je u centru dostojanstvo ljudske osobe, a protivni se jednako individualizmu kao i kolektivizmu.⁹

Nakon dolaska komunizma, ubraja se među one svećenike koji su bili raspoloženi za suradnju s novim vlastima.¹⁰

Pogrešne su prosudbe nekih jednostranih i površnih tumača koji sumnjaju u njegove hrvatske nacionalne osjećaje ili mu pripisuju nekritičko pristajanje uz komunizam. Smatrao je komunizam totalitarnim poretkom, ali sposobnim da pozitivno riješi neka socijalna pitanja. Blizak stavovima kršćanskih mislilaca poput Mouniera, Maritaina i Solovljeva, Pelozza je komunizmu ustvari predviđao neu-

⁸ Pelozini neobjavljeni spisi vrlo su kritički spram rezultata i baštine kršćanskog laičkog pokreta u Hrvatskoj i njegovih krivih političkih prosudbi. Hoško ističe aktualnost kršćanskoga personalizma i u današnjim hrvatskim društvenim i crkvenim uvjetima te pritom navodi intelektualce poput Ivana Supičića, Franje Zenka i Stipe Tadića kao one koji zastupaju potrebu da se upravo putem personalizma gradi hrvatski katolicizam. Cit. pr. E. Hoško, *Zapadnohrvatske povijesne*, str. 448.

⁹ Franjo ZENKO, *Personalizam Emmanuela Mouniera. Pokušaj sinteze marksizma i egzistencijalizma*, Centar za povijesne znanosti, Zagreb, 1980.; ISTR, *Personalizam i Hrvatska*. U povodu 100. godišnjice rođenja Emmanuela Mouniera, *Nova prisutnost*, III (2005.) 1, str. 3-20.

¹⁰ Emanuel Hoško ističe: *Pelozina struja domagojaca isticala je tri čimbenika koja opravdavaju takvo usmjerenje. Bili su to Radićev seljački pokret, socijalna enciklika pape Pija XI. Quadagesimo anno (1931.) i marksistička propaganda među studentima i mladeži. Pelozza je u tome shvaćanju slijedio već formiranu političku skupinu slovenskih katolika, koji su razvijali kršćansko socijalnu misao Janeza Kreka, političkoga organizatora katolika na osnovi kršćanskoga socijalnoga nauka. [...] Poslije rata Pelozza traži puteve idejnog i realnog zbližavanja kršćanstva s komunizmom. Svakako je bio član Zbora svećenika sv. Pavla u Istri, koje je uživalo, zahvaljujući prvenstveno ugledu Bože Milanovića, određenu zaštitu i podršku komunističke Jugoslavije, a zatim je član Svećeničkog društva sv. Ćirila i Metoda koje je okupljalo skupinu svećenika s područja Hrvatske, u mnogočemu spremnih na suradnju s komunističkim vlastima. [...] Upravo zbog zanimanja za socijalna pitanja i pitanja približavanja pravoslavlju, koje je uglavnom, grcalo pod teretom komunizma gotovo je razumljivo da je Pelozza na tu suradnju bio potaknut idejno, tj. svojom kritičnošću prema desnom krilu domagojaca koji su završili u ustaškome pokretu. Iz istih svojih socijalnih shvaćanja tražio je pristupnicu komunistima, naglašavajući kršćansko socijalno naučavanje i stavove prema socijalnim pitanjima još prije Drugoga svjetskog rata. Stoga je teško prihvatiti Perovićevu olako iznesenu tvrdnju da je Pelozza već početkom 1942. bio u vezi s komunistima (Bonifacije Perović, *Hrvatski katolički pokret*, Roma, 1986., 229-233). Zato je opravdan sud akademika Margetića: Mislim da će se soatko tko je poznavao Maksa Pelozzu složiti sa mnom da je njegovo iskreno i kulturom prožeto hrvatstvo u najboljem smislu riječi bilo i ostaje putokazom idućim naraštajima. E. Hoško, *Zapadnohrvatske povijesne*, str. 429-430.*

spjeh kao idejnom i ekonomskom sustavu u rješavanju radničkoga pitanja: Pelozu piše: „Komunistička stvarnost, u koju radnik slijepo vjeruje, neminovno će se – po nutarnjoj nuždi svojih metoda – sukobiti s radnikom. Radnik će zbog ideološkog pritiska – a ni jedno razumno biće ne trpi ni tjelesnog, a kamoli duhovnog nasilja – mučno tražiti odaha u pravoj slobodi. I tada će se obratiti Kristu, toj univerzalnoj ljubavi, i njemu pokloniti svoje priprosto i široko, ponizno i spremno srce, žedno pravde.“¹¹

Pozivajući se na govor koji je akademik Branko Fučić održao na Pelozinu sprovodu, Hoško piše kako se ne može osloboditi misli da je Pelozu „bio uvjeren da Crkva u Hrvatskoj ne bi pretrpjela toliko zla nakon Drugog svjetskog rata da je Pelozu naišao na dostatno razumijevanje odgovornih u Hrvatskom katoličkom pokretu i u vodstvu Crkve prema svojim idejama [...] /o/ osnivanju/ kršćanskih socijalista unutar sveopćega Hrvatskog katoličkog pokreta.“¹²

Rimski studij i djelovanje u Rijeci

Godine 1951. izražava želju za odlazak na studij crkvene povijesti na Katoličkom institutu (*Institute Catholique*) u Parizu, ali mu mons. Bonefačić sugerira rimsku Gregorianu, gdje bi uz crkvenu povijest valjalo slušati i socijalne znanosti. Zbog poteškoća s dobivanjem putovnice, Pelozu stiže u Rim tek 1953. te tamo upisuje studij na Fakultetu za crkvenu povijest Papinskoga sveučilišta Gregoriana. Magisterij iz crkvene povijesti stekao je 1957. te je u isto vrijeme završio i Vatikansku paleografsko-diplomatičku školu i poseban tečaj iz arhivistike pri Vatikanskom arhivu. Doktorirao je crkvenu povijest 26. veljače 1966. Nakon toga je u Rimu ostao još tri godine istražujući tamošnje crkvene arhive, te se 1969. vratio u domovinu, trajno se nastanivši u Rijeci. Nakon dvogodišnjeg ugovornog rada od 1969. do 1971., sve do umirovljenja 1981. trajno je bio zaposlen u Sjeverojadranskom institutu u svojstvu znanstvenog suradnika. Preminuo je 20. srpnja 1989. u Rijeci.

Znanstveni rad

Historiografski rad Maksa Peloze počinje poslijeratnim radom u Pazinu, nastavlja se u Rimu i konačno u Rijeci. Najveći dio njegova znanstvenog rada odnosi

¹¹ Franjo Emanuel Hoško, Branko Fučić i ljevica Hrvatskog katoličkog pokreta, *Az grišni diak Branko pridiivkom Fučić, Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića* (1920. – 1999.), Malinska, Dubašnica, otok Krk, 30. siječnja – 1. veljače 2009. godine, Tomislav Galović (prir.), Malinska – Rijeka – Zagreb, 2011., 116.

¹² Isto, 119.

se na crkvenu povijest, iako ima radova koji izlaze iz tih okvira. Pelozu se bavio tim temama crkvene povijesti, i to ovim redom: glagoljica, Josip Juraj Strossmayer, hrvatski dominikanci, neka pitanja srednjovjekovne hrvatske povijesti, crkvena povijest današnje Riječke nadbiskupije i Gospićko-senjske biskupije, biskup Juraj Dobrila, Splitsko-makarska biskupija, organizacija i istraživanje crkvenih arhiva te hrvatski crkveni atlas.

Kao što smo naglasili u životopisu, Pelozu je u Pazinu osnovao Staroslavenski seminar, ustanovu vezanu uz tamošnju klasičnu gimnaziju.¹³ Ondje piše nekoliko radova o glagoljici: *Prošlost i pravo glagoljice u Istri*¹⁴ (1949.); *Pape o glagoljici kao o našem narodnom pravu* (1949.); *Tisućgodišnjica ćirilometodske velikomoravske misije; Slavenska liturgija u hrvatskim zemljama 1881-1914 godine*. Pelozu analizira međunarodne i nacionalne aspekte glagoljice, i to na temelju vrlo vrijedne arhivske građe iz fonda *Lingua slava* rimskog arhiva Kongregacije za bogoštovlje Svete Stolice.¹⁵

Za temu magisterija na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana Pelozu je odabrao Josipa Jurja Strossmayera, odnosno njegovo strogo crkveno djelovanje – *Pastoralno djelovanje biskupa Strossmayera; prema njegovim pastoralnim poslanicama i ostalim dokumentima*. Mnogo je autora pisalo o Strossmayeru, ali ne o njegovu pastoralnom djelovanju kao Pelozu. Kao glavne sastavnice svoga rada o Strossmayeru Pelozu navodi: *Uvod, dalekosežnost i aktuelnost Strossmayerova, pastoralne prilike Đakovačke biskupije uoči početka Strossmayerova biskupovanja: a) javnopravni položaj Crkve u Hrvatskoj i Đakovačkoj biskupiji; b) centralne biskupijske pastoralne ustanove; c) župe, kler, vjernici; d) mentalitet vjernika. Vremenska razdioba Strossmayerova biskupovanja. Uvod u Strossmayerove pastoralne dokumente*. Glavni predmeti obrađeni u Strossmayerovim dokumentima: 1. dogmatsko-apologetski predmeti; 2. moralni predmeti; 3. pastoralni predmeti u užem smislu; 4. tada aktuelna crkvena pitanja; 5. pitanje

¹³ O radu Staroslavenskog seminara u Pazinu vidi *Dobri pastir*, 2 (1951.) 3-4, str. 340-348.

¹⁴ Kartoteka koju je izradio Makso Pelozu 1979. (na njoj je otisnut datum 22. svibnja 1979.) sadrži 65 listova, obuhvaća cjelokupni njegov opus i nalazi se unutar Pelozine ostavštine, o kojoj brine vrijedni knjižničar Teologije u Rijeci inž. Branko Benčić. Sam Pelozu o glagoljici ističe ove dijelove: *Kronološki pregled dokumenata i događaja, izgradnja glagoljaške pismenosti, kulture i liturgije, borbe za održanje i oblici suzbijanja kroz stoljeća. Uloga glagoljaške svijesti i glagoljaške baštine u izgradnji hrvatske kulture i narodnom preporodu u 19. st. Stanovište biskupa Jurja Dobrile prema glagoljici*. SJEMENIŠNI ARHIV RIJEKA, (=SAR), Fond Makso Pelozu, fascikl „Kartoteka“, f. 1.

¹⁵ *Tisućgodišnjica ćirilometodske velikomoravske misije, Vjesnik Đakovačke biskupije*, 17 (1964.), str. 49-51, 75-76, 93-95; *The Slavic liturgy in Croatian lands in 1881-1914 (Slavenska liturgija u hrvatskim zemljama 1881-1914 godine)*, *Bulletin scientifique*, 9/18 (1973.), br. 1-3, str. 3-4; *Slavenska liturgija u hrvatskim zemljama 1881-1914 godine*. Njezini međunarodni i nacionalni aspekti – na temelju fonda *Lingua slava* u Arhivu Kongregacije za bogoštovlje u Rimu, *Crkva u svijetu*, 8 (1973.), br. 2, str. 161-166.

crkvenog jedinstva. Zaključak: 1. idejno-teoretski okviri pastorizacije Strossmayerovog vremena; 2. crkveni duh Strossmayerovih pastoralnih dokumenata; 3. predmet i svojstva pastoralnih poslanica Strossmayerovih; 4. sinteza i osnovno nadahnuće životnog djela biskupa Strossmayera; 5. plodovi i uspjeh Strossmayerovog rada; 6. Strossmayerovo pastoralno djelovanje i II. vatikanski sabor.)¹⁶

Doktorska teza Maksa Peloze bavi se hrvatskim dominikancima u 19. stoljeću u razdoblju jozefinizma. Nosi naslov *La rinascita dell'ordine domenicano nella Dalmazia e a Ragusa durante il giuseppinisimo in dissoluzione 1827-1852*. Pelozina ovako sintetizira njen sadržaj: „Dominikanski red u Dubrovniku i Dalmaciji iza napoleonskih ratova prolazi kroz krizu zvanja i ekonomije, sa 4 ukinuta samostana, kadrovski reduciran, jače skučen ograničenjima jozefinskog zakonodavstva. U tridesetim godinama slom izgleda neminovan. Najjači teolog Ivan Resaver 1832. prelazi u Rim pa u provinciju Utriusque Lombardiae; provincija gubi definitivno opatiju sv. Mihovila na Ugljanu (važnu zbog uzdržavanja studija u Zadru). Međutim nexus provincije sa generalom reda, veza sa Ordinarijatima, urednost u održavanu kapitula, nostalgija za održavanjem identiteta i uzdizanjem duhovno-intelektualnog profila, ukorijenjenost u pučkoj religioznosti svog ambijenta, ujedinjenje Dalmatinske provincije i Dubrovačke kongregacije 1835, početak šiljanja studenata u kvalitetni studij reda u La Quercia (Viterbo) 1851, vizitacija p. Vincenza Acquarone 1852. i kardinala Schwarzemberga 1852-1859, kao i dinamika generala reda Aleksandra Vinka Jandela dovode provinciju do duhovnog i organizacionog preporoda poslije 1860. god.“¹⁷

Rad nije preveden na hrvatski, a izgleda da mu hrvatski crkveni povjesničari nisu posvetili dužnu pažnju jer nije bio popraćen nikakvom recenzijom. Sadržaj svoje doktorske teze iskoristio je Pelozina u kasnijim radovima. Otvorio je put za daljnja hrvatska istraživanja u vatikanskim arhivima: navodi fondove u kojima se nalaze dokumenti o odnosima Hrvata i Svete Stolice u 19. stoljeću, analizira moderni fond Papinskog državnog tajništva, precizira kriterije izbora izdanih dokumenata, referira o utvrđenoj pojavi preskočenih brojeva, interpretira uzročnost te pojave, daje statistički prerez 973 objavljena regesta koja se odnose na hrvatsku stvarnost, postotak naših spisa u tome razdoblju, strukturu regesta, opis kancelarijskog djelovanja i opisuje postupak u rješavanju pojedinih uloženi spisa, odn. čitavih predmeta u Tajništvu.¹⁸

¹⁶ SAR, nav. mj., f. 5. Radnja je u nastavcima objavljena u: *Vjesnik Đakovačke biskupije*, 17 (1964.), str. 31-33, 51-53, 74-75, 98, 116-118, 166, 205-206, 225-227; 18 (1965.), str. 38, 58, 77-78, 118, 145-146; 19 (1966.), str. 132-133, 181-183, 202-203, 232-234.

¹⁷ SAR, nav. mj., f. 10.

¹⁸ SAR, nav. mj., f. 13.

Od radova vezanih za srednjovjekovnu hrvatsku povijest istaknimo samo rad o rekogniciji relikvijara dalmatinskih i istarskih mučenika u oratoriju svetoga Venancija. Radi se o temi vezanoj za prve kontakte Hrvata sa Svetom Stolicom pod Ivanom IV. 640. – 642.¹⁹

Pelozu je pokazao poseban interes za biskupijsko, odnosno metropolitansko strukturiranje naše Crkve. Crkvenoj povijesti njegove rodne biskupije Riječke, kojoj formalno pravno ipak nije bio inkardiniran, možda je tema kojoj je s najvećom ljubavlju prijanjao.²⁰ Mogli bismo reći da su njegovi radovi koji se tiču Riječke metropolije danas citirani ako ih usporedimo s temama koje se tiču crkvene povijesti drugih područja Hrvatske. Pisao je i o znamenitim ličnostima riječke crkvene povijesti poput arhiđakona Ivana Fiamina te augustinca kartografa i arhitekta Ivana Klobučarića.²¹ Bavio se i vezama Petra Kružića s Gospinim Trsatom i vrednovao rad Franje Račkoga u rimskim i talijanskim arhivima i bibliotekama za razvoj hrvatske historiografije.²² Njegovi radovi ipak nisu u dovoljnoj mjeri integrirani u novije prikaze crkvene povijesti Riječke metropolije. Pažnju posvećuje Liburniji i Krasu, a osobito svome rodnom mjestu Munama, kako u pitanjima svjetovne povijesti, tako i crkvene.²³ Bavio se i povijesnim razvojem crkveno-pokrajinske pripadnosti Senjske i Kravsko-modruške biskupije ispravljajući i nadopunjujući,

¹⁹ Rekognicija relikvijara dalmatinskih i istarskih mučenika u oratoriju svetoga Venancija kod baptisterija Lateranske bazilike u Rimu 1962. – 1964. godine, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 63-64 (1963/64), str. 163-180; Les problem concernant l'Atlas historique de l'Eglise chez les Croates au X et XI siecles, *Atti del Symposium internazionale di storia ecclesiastica*, Split, 26-30 settembre 1978., Padova, 1982., str. 349-361.

²⁰ *Historijat stvaranja Modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818-1822. godine*, Jadranski zbornik, VII (1966.-1969.), str. 417-433; *Riječka metropolija. Prošlost i sadašnjost*, Kršćanska sadašnjost, Rijeka, 1973., 92 str. + karte.

²¹ Arhitekt i kartograf Ivan Klobučarić, *Jadranski zbornik*, 18-20 (1973.-1975.), str. 287-294; Ivan Fiamin 1833-1890. Prigodom stogodišnjice njegova imenovanja riječkim arhiđakonom 1877. god., *Zvona*, 16 (1977.), br. 9, str. 3.

²² Veze Petra Kružića s Gospinim Trsatom, *Zvona*, 17 (1978.), br. 5, str. 8; Značenje rada Franje Račkoga u rimskim i talijanskim arhivima i bibliotekama za razvoj hrvatske historiografije, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU*, sv. 9 (1979.), str. 47-183.

²³ Urbar sela Vele i Male Mune i Žejane iz 1574. Njegovo značenje za povijest kraške visoravni, *Problemi sjevernog Jadrana*, 3 (1981.), str. 185-246; Dokumentirana povijest podizanja i razaranja manskog grada, nav. dj., 4 (1982.), str. 83-101. Pelozine radove *Urbar Muna i Žejana iz 1574.* na njemačkom jeziku, *Dokumentirana povijest podizanja i razaranja manskog grada* i rad *Etnička politika Krsta Frankopana Brinjskog na istarskom kopnu* akademik Lujo Margetić ugradio je u svoje djelo o Pelozini i Munama. Od Pelozinih djela navedimo i sljedeće: Inventar župe Mošćenice. *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 14 (1969.), str. 405-432; Kastavska crekvina. Dokumentirani prilog kronologiji sakralne građevine sv. Marije u Kastvu, *Jadranski zbornik*, 18-20 (1973.-1975.), str. 445-451; Pregled povijesti Opatijskog krasa, *Liburnijske teme*, 5 (1983.), str. 61-82.

na temelju dokumenata Vatikanskog arhiva, IV. svezak djela *Illyricum Sacrum* isusovca Daniela Farlatija.²⁴ Pisao je i o crkvenoj povijesti današnje splitsko-makarske nadbiskupije. Za područje sjevernog Jadrana posebno je vrijedan njegov rad o teritorijalnome razvoju Goričke crkvene provincije. Ovako Pelozina komentira to pitanje i strukturira svoj rad: *Najkompetentniji autori Cappelletti i Sella-Vale slažu se da je crkveno-administrativni i hijerarhijski razvoj područja koje je poslije 1749. god. najduže pripadalo Goričkoj metropoliji bio najkompliciraniji na svijetu. Za redakciju ove rasprave trebalo je u Vatikanskom i drugim arhivima potražiti oko 200 dokumenata konkordatskog karaktera. Tijek rasprave odvija se u deset poglavlja. [...] Periodizacija: 1. prednapoleonske i josefinističke promjene 1749-1807; 2. napoleonske i postnapoleonske promjene 1808-1918; 3. promjene nakon prvog svjetskog rata 1919-1945; i 4. promjene nakon Drugog svjetskog rata 1945-1985.*²⁵

Porečko-pulski i potom tršćansko-koparski biskup Juraj Dobrila također je predmet Pelozina interesa. Skupio je opsežan materijal koji je ovako podijelio: Dobrilina mladost u Liburniji: polazak u gimnaziju u Karlovac, službovanje u Munama, dolazak 1876.; rad u javnom životu zajedno s predstavnicima Liburnije; Dobrilini rođaci u Liburniji; školstvo i podupiranje đaka preko kastavske škole i stanovanja; dopisi u Dobrilinoj „Našoj slozi“. Kastavska „Čitaonica“ i „Bratovština hrvatskih ljudi u Istri“; crkveno djelovanje i glagoljica, odgovor Posiloviću u Senj 1878.; veze s ljudima sela Munci; Viktor Car Emin. Liburnjani – suradnici Dobriline Spomen knjige 1912. godine.²⁶ Knjiga nije izdana, ali je o tome ipak objavio nekoliko članaka.

Organizacija i uređenje domaćih i stranih arhiva trajno su ga zanimali. Rijetko se tko kao on sistematski bavio župnim i dijecezanskim crkvenim arhivima na području Riječke nadbiskupije. O tome je objavljivao u domaćoj i stranoj stručnoj periodici.²⁷ Sudjelovao je i u organizaciji i radu sastanaka naših crkvenih arhivi-

²⁴ Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije. Pravnopovijesna studija; Ispravci i dopune IV. svesku Daniela Farlatija 'Illyricum Sacrum' – Na temelju dokumenata Tajnoga vatikanskog arhiva, *Senjski zbornik*, 6 (1976.), str. 219-260; 8 priloga (karte); Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti senjske i krbavsko-modruške biskupije. Pravnopovijesna studija, *Senjski zbornik*, 6 (1975.), str. 219-260.

²⁵ SAR, nav. mj., f. 18. Usp. Hijerarhijski i teritorijalni razvoj goričke crkvene pokrajine 1749-1965., *Marulić*, 11 (1969.), br. 3, str. 70-78; 12 (1970.), br. 2, str. 50-59; br. 3, 51-61.

²⁶ SAR, f. 22. retro. Biskup Juraj Dobrila. Rezime rimske dokumentacije, *Istarska danica* 1973, Pazin, str. 42-46 + dvije reprodukcije; Juraj Dobrila i Liburnija, *Novi list*, 24 (1970.), 237-238; Rimski dosje Jurja Dobrile, *Zvona*, Rijeka, 16 (1977.), 10 (121), 3; Pokretanje glasila istarskih i bačkih Hrvata 1869.-1870. god.; Dobrila i Strossmayer kod osnivanja Naše sloge, *Zvona* 18 (1979.), 2, 4-5; 3, 3.

²⁷ Dijecezanski arhivi Riječke nadbiskupije; Župski arhivi Donje i Gornje Drenove; uzorak uređenog župskog arhiva, *Vjesnik Historijskog arhiva Rijeka i Pazin*, 17(1972.), str. 399-401; Sintetički

sta.²⁸ Po želji splitsko-makarskoga nadbiskupa Frane Franića, Makso Pelozu je od 14. rujna do 9. listopada 1971. stručno postavio tamošnji nadbiskupijski arhiv u nove prostore. Pisao je i o našim crkvenoarhivskim fondovima koji se nalaze u inozemstvu i sastavio elaborat na temelju kojeg su tadašnje državne vlasti zahtijevale povrat fondova iz Italije i Austrije.

Pelozu se zauzimao za izdavanje hrvatskog, odnosno jugoslavenskog crkvenog atlasa i radio je na ostvarenju te ideje. Kao nosilac projekta i glavni istraživač, vodio je grupu suradnika.²⁹ Nije dokraja ostvario ideju, ali je nama ostavio sabranu građu.³⁰ Važnost koju je pridavao tome projektu izvire iz njegovih riječi: *Prema mišljenju francuskih i njemačkih stručnjaka, ovaj će stručni atlas biti najkompliciraniji na svijetu. Ta će okolnost naravno zahtijevati posebne znanstvene i materijalne žrtve i razmjerni period vremena za njegovu redakciju.* Planirao ga je ovako strukturirati: 1. pretkršćanske religije; 2. rano kršćanstvo; 3. teritorijalna organizacija vjerskih zajednica; 4. redovi; 5. zaštitnici crkava; 6. pravne ustanove i strujanja; 9. pastoralno-karitativno djelovanje; 10. kulturne doktrine i ustanove; 11. umjetnički stilovi i strujanja; 12. državni okviri; 13. etničko-demografski okviri; 14. geografski okviri; 15. društveno-ekonomski okviri; 16. ekumenizam; 17. zaključak.³¹ Pripremio je i program tečaja opće i hrvatske crkvenopovijesne geografije za Teologiju u Splitu.

pogled na arhive Riječke metropolije, *Vjesnik historijskog arhiva Rijeka i Pazin*, 17 (1972.), str. 439-445; Gli archivi ecclesiastici in Jugoslavia, *Archiva Ecclesiae. Bollettino dell'Associazione Archivistica Ecclesiastica*, XII-XVII, 1969-1974, br. 9, str. 33-43;

²⁸ I. sastanak crkvenih arhivista u Rijeci 2. lipnja 1971. god., *Vjesnik Historijskog arhiva Rijeka i Pazin*, 17 (1972.), str. 383-468; Yougoslavie – Les archives ecclesiastiques yougoslaves. Histoire et problemes actuels, *Bulletin. Association des Archivistes de l'Eglise de France*, 4 (1975.), str. 4; XI. sastanak Međunarodnog udruženja crkvenih arhivista u Rimu 3-6-XI. 1976., *Arhivski vjesnik*, 19/20 (1976.-1977.), str. 370-371; Izvještaj o radu u Štajerskom zemaljskom arhivu u Gracu, *Ljetopis JAZU za god. 1973.-1974.*, 78 (1978.), str. 657-661; Dvadeset godina naše međunarodne crkvenoarhivističke suradnje, *Obnovljeni život*, 33 (1978.) br. 1, str. 69-74.

²⁹ Pelozini suradnici istraživači u tome projektu bili su Đuro Basler, Josip Butorac, Branko Panov, Samo Pahor, Metod Benedik, Josip Turčinović, Dragan Domšić, Gracija Brajković. Iako sam atlas nije ugledao svjetlo dana, publicirani su neki znanstveni i stručni radovi u okviru projekta.

³⁰ *Kirchenhistorischer Atlas von Oesterreich*, uredio i izdao Ernst Bern-leithner, Wiener Dom-Verlag 1966., I. svezak, strana 2 + 12 karata s opisom, *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.), br. 2-3, str. 338-339; *Prijedlog strukture povijesnog atlasa Crkava u Jugoslaviji*, Zagreb 1978. (ciklostilom); *Atlas historique des Eglises en Yougoslavie*, Rijeka 1978. (ciklostilom); Poljski crkvenopovijesni dokumenti u arhivima Jugoslavije, *Obnovljeni život*, 35 (1980.), br. 3-4, str. 261-272.

³¹ SAR, f. 55.

Zaključak

Svećenik dr. sc. Makso Pelozza bio je vrstan crkveni povjesničar, arhivist i paleograf. Njegov opus ubraja ga među značajne hrvatske historiografe, a na području riječke crkvene pokrajine spada u najvažnija imena crkvenih povjesničara 20. stoljeća.

Akademik Branko Fučić na Pelozinu je pogrebu rekao: „Ono što je spoznao, u to je i vjerovao, a u što je vjerovao to je zauzeto javno ispovijedao i propovijedao. Bio je obuzet idejama kršćanskog personalizma, socijalne pravde, ekumenizma i pluralizma i u ono krvavo i mutno vrijeme odlučno je osuđivao rasizam i svaki totalitarizam.“³²

S obzirom na to da više svojih istraživanja Pelozza nije uspio objaviti te da je sabrao mnogo arhivske građe, želim u zaključku reći da bi, više od izricanja verbalnih hvalospjeva, mnogo bolji način iskazivanja poštovanja prema radu toga našeg crkvenog historičara bilo prijanjanje izradi plana o pregledavanju građe koju je on ostavio i njegovih nedovršenih radova. S obzirom na to da taj posao ne može obaviti jedna osoba, valjalo bi da crkvene i svjetovne ustanove, u duhu međusobne suradnje i u interesu šire znanstvene javnosti, o tome počnu razmišljati.

Marko Medved

The History of Church in the Opus of Dr. Makso Pelozza (1915–1989)

Summary

Makso Pelozza, doctor of science and priest, was an excellent church historian, archivist and paleographer. He was born in Vele Mune and died in Rijeka. Thanks to his opus, Pelozza belongs among relevant Croatian historiographers; in the Rijeka region, he is one of the most prominent church historians of the 20th century. The paper reviews his scientific opus, with a particular emphasis on the topics from the history of Church. The significance of this church historian has so far been neither recognised nor acknowledged enough. The author has studied Pelozza's inheritance kept at the Theology Department in Rijeka, and the value judgment of his work made by church historian Franjo Emanuel Hoško. The paper describes several works by Pelozza or their structure.

Keywords: Makso Pelozza; Mune; history of Church; historiography; personalism; Dominicans.

³² Službeni vjesnik nadbiskupije riječko-senjske, XXI (1989.), br. 3, str. 94.